

Borowska-Strugińska, Beata / Mazur, Grzegorz

Pochówki szkieletowe z cmentarzyska nowożytnego w Niedziałowicach, pow. chełmski, stanowisko 1, w świetle analizy antropologicznej

Archeologia Polski Środkowowschodniej 8, 139-142

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BEATA BOROWSKA-STRUGIŃSKA, GRZEGORZ MAZUR

POCHÓWKI SZKIELETOWE Z CMENTARZYSKA NOWOŻYTNEGO W NIEDZIAŁOWICACH, POW. CHEŁMSKI, STANOWISKO 1, W ŚWIETLE ANALIZY ANTROPOLOGICZNEJ

Opracowaniu antropologicznemu poddano materiał osteologiczny pochodzący z nowożytnego cmentarzyśka w Niedziałowicach, pow. chełmski, woj. lubelskie. Ogółem odkryto 46 pochówków szkieletowych, w tym 5 grobów zawierających szczątki kostne, co najmniej dwóch osobników. Szczątków 10 osobników nie zabrano z terenu badań (groby nr 5, 22, 23, 33, 39, 42, 43, 44, 45 oraz 46), gdyż odsłonięto je jedynie częściowo i uznano, że nie należy ich dekompletować. Natomiast jamy grobowe oznaczone jako nr 36 i 48 uchwycono zaledwie fragmentarycznie, szkielety pozostały nieodkryte poza wykopem badawczym (por. A. Bronicki 2006).

Stan zachowania szkieletów był bardzo zróżnicowany, w przeważającej części jednak kości były zniszczone, co ograniczyło w dużym stopniu możliwość ustaleń dokonanych w wyniku analizy antropologicznej.

Ekspertyza dotyczyła przede wszystkim oszacowania liczby zmarłych w grobie, określenia płci osobników, struktury wieku zgonów, rekonstrukcji przyżyciowej wysokości ciała oraz cech metrycznych kości. Analizę wykonano zgodnie z ogólnie przyjętymi normami postępowania zawartymi w publikacjach wiodących (J. Piontek 1985; A. Malinowski, N. Wolański 1988).

Określenie płci zmarłych dokonano jedynie w przypadku osób dorosłych, przy uwzględnieniu ogólnej masywności fragmentów kostnych oraz dymorfizmu płciowego w ukształtowaniu morfologicznym cech czaszek i szkieletu postkranialnego (J. Strzałko, M. Henneberg 1975). Wiek zgonów oznaczono biorąc pod uwagę stopień obliteracji głównych szwów czaszkowych, abrazję zębów oraz nasilenie zmian inwolucyjnych kośćca. W przypadku ustalenia wieku dzieci (z dokładnością do 1 roku) opierano się głównie na stopniu uformowania zawiązków i wyrzynaniu się kolejnych zębów, stosując skalę J. Schoura, M. Maslera – z Zakładu Stomatologii Zachowawczej Uniwersytetu w Illinois. Uwzględniono także stan zawansowania rozwoju poszczególnych części układu kostnego (A. Florowski, T. Kozłowski 1994).

Przyżyciową wysokość ciała osobników zrekonstruowano na podstawie bezpośrednich pomiarów liniowych kości długich: ramiennych, promieniowych, udowych i piszczelowych (J. Strzałko 1971). Wykorzystano do tego celu metodę Pearsona (R. Martin, K. Saller 1957).

Zwrócono również uwagę na występowanie śladów ewentualnych schorzeń lub anomalii dających obraz na kośćcu.

Przeprowadzając analizę wyników badań, zaznaczyć należy, że ze względu na niewielką liczbę spostrzeżeń, możliwości interpretacyjne materiału osteologicznego zostały częściowo ograniczone.

Opis i stan zachowania szczątków kostnych zamieszczono w tabeli 1.

W poddanych analizie 36 zespołach grobowych odnotowano szczątki kostne 41 osobników. Wśród nich wyodrębniono fragmenty szkieletów 6 mężczyzn (14,6%), 8 kobiet (19,5 %) oraz 27 dzieci (65,9%). Określenie wieku zgonów dokonano w 36 analizowanych przypadkach (stan zachowania szczątków kostnych jednej kobiety i dwójki dzieci pozwolił jedynie na zakwalifikowanie ich do określonego, szerszego przedziału wiekowego). Rozkład tej cechy w kategoriach wieku w odniesieniu do całości badanego materiału, przedstawia się następująco: *Infans I* – 20, *Infans II* – 7, *Iuvenis* – 1, *Adultus* – 1, *Maturus* – 9, *Senilis* – 3.

Poddając analizie zróżnicowanie wieku zgonów, wyróżniono dwie główne kategorie wieku osobników dorosłych: reprodukcyjny (16-40 lat), w którym zmarło 5 kobiet oraz pozareprodukcyjny (powyżej 40 lat), w którym zmarło 9 badanych: 3 kobiety oraz 6 mężczyzn. Uzyskane wyniki nie różnią się zbytnio od notowanych dla innych populacji polskich dla tego czasookresu. Podwyższona liczba zgonów kobiet w młodszych klasach wiekowych nie jest przypadkiem odosobnionym, gdyż zjawisko takie było często obserwowane w populacjach pradziejowych począwszy od neolitu, aż do połowy XIX wieku.

Wysokość ciała jest cechą, która pomimo swej determinacji genetycznej jest jednocześnie silnie ekosen-

sytywna. Dlatego też jest jedną z najważniejszych cechometrycznych używanych do oceny poziomu rozwoju fizycznego wynikającego po części z warunków socjalno-bytowych.

W badanym materiale, możliwe było ustalenie przyżyciowej wysokości ciała w 25 przypadkach (61%), w tym u 6 mężczyzn, 7 kobiet i 12 dzieci. Najliczniejszą frakcję wśród dorosłych stanowili osobnicy średniorosli (4 mężczyzn i 5 kobiet), natomiast wzrost niski, jak również wysoki odnotowano tylko w czterech przypadkach (tzn. u dwóch kobiet i dwóch mężczyzn).

Z innych informacji, charakteryzujących populację pod względem biologicznym, zanotowano kilka przypadków schorzeń dających obraz w układzie kostnym. Zmiany patologiczne stwierdzono u 20 osobników (49%), tj. u 5 mężczyzn, 7 kobiet i 8 dzieci. Są to w znacznej części zmiany degeneracyjne (zwyrodnieniowe), stany zapalne, schorzenia aparatu żującego jak również zmiany będące wynikiem niedoboru składników pokarmowych, m.in. żelaza i witamin.

Do najliczniejszych schorzeń stwierdzonych w grupie dorosłych zaliczyć należy, choroby aparatu żucia (próchnica, przyzębica, ropnie przykorzeniowe oraz przyżyciowa utrata zębów), odnotowano je w 9 przypadkach. Powszechnie uważa się, że schorzenia te związane są głównie z warunkami bytowania, takimi jak ubóstwo, złe odżywianie, które mają pośredni wpływ na odporność organizmu.

Równie liczne występowały zmiany o charakterze zapalnym nieswoistym (m.in. osteofity, guzki Schmorla, ślady po stanie zapalnym skóry), występowały one u 7 osobników. Powstawanie tej grupy schorzeń powodował tryb życia i uciążliwa praca fizyczna, infekcje, jak również niekorzystne oddziaływanie klimatu (J. Gładkowska-Rzeczycka 1985). Natomiast u dzieci najliczniej odnotowywane było schorzenie należące do grupy chorób układowych tzw. *cribra orbitalia*, zaobserwowane w 7 przypadkach. Zmiany te w postaci przerostu śródkościa w górnej blaszce oczodołu występują głównie w wyniku niedoboru żelaza w organizmie.

Zdaniem wielu autorów przyczyną niedokrwistości, obok niedostatku żelaza w diecie (powstałego na skutek określonych nawyków pokarmowych lub nie przyswajania tego pierwiastka przez organizm) są również choroby genetyczne, zakażenia pasożytami (np. pasożyty jelita), czy też inne choroby zakaźne osłabiające organizm (D. Brothwell 1981; G. Fornaciari i in. 1981).

Ponieważ materiał osteologiczny jest nieliczny i pochodzi z cmentarzyska, które było eksplorowane w małym fragmencie, nie zastosowano opracowań statystycznych wyników. Na podstawie przeprowadzonej analizy antropologicznej można stwierdzić, że uzyskane wyniki badań (struktura wieku zgonów, wysokość ciała, zmiany patologiczne) nie różnią się od danych dotyczących innych populacji z tego samego okresu dziejów.

LITERATURA

- Bronicki Andrzej
2006 *Cmentarz nowożytny w Niedziałowicach, pow. chełmski, stanowisko 1*. Archeologia Polski Środkowoschodniej 8 (w tym tomie).
- Brothwell Don R.
1981 *Digging up Bones. The excavation, treatment and study of human skeletal remains*. London.
- Florkowski Andrzej, Kozłowski Tomasz
1994 *Ocena wieku szkieletowego dzieci na podstawie wielkości kości*. Przegląd Antropologiczny 57, s. 71-87.
- Fornaciari Gino J., Mallegni Francesco, Bertini D., Nuti Vanna
1981 *Cribræ orbitalia and elemental bone iron, in the Punic of Carthage*. Ossa 8, s. 63-77.
- Gładkowska-Rzeczycka Judyta
1985 *Rozwój i program badań paleopatologicznych w Polsce*. W: Teoria i empiria w Polskiej Szkole Antropologicznej, red. J. Piontek, A. Malinowski. Poznań. Uniwersytet Adama Mickiewicza. Seria Antropologia 1, s. 183-204.
- Malinowski Andrzej, Wolański Napoleon
1988 *Metody badań w biologii człowieka*. Warszawa.
- Martin Rudolf, Saller Karl
1957 *Lehrbuch der Anthropologie*. T. 1. Stuttgart.
- Piontek Janusz
1985 *Biologia populacji pradziejowych*. Poznań.
- Strzałko Jan
1971 *Metody rekonstrukcji wzrostu człowieka na podstawie pomiarów szkieletu*. Przegląd Antropologiczny 37: 2, s. 295-314.
- Strzałko Jan, Henneberg Maciej
1975 *Określenie płci na podstawie morfologii szkieletu*. Przegląd Antropologiczny 41: 1, s. 150-126.

Tabela 1. Niedziałowice, pow. Chełm, stan. 1. Charakterystyka materiałów kostnych pod względem płci, wieku, przyżyciowej wysokości ciała i stanu zachowania szkieletów.

Nr grobu	Płeć	Wiek [lata]	Wzrost [cm]	Stan zachowania
1	?	9	-	kompletny
2	M	50-55	169-170	prawie kompletny
2a	?	Infans I	-	fragmentaryczny
3	K?	16-18	157	fragmentaryczny
4	K	35-40	153-154	prawie kompletny
4a	?	3	-	fragmentaryczny
6	?	2	ok. 80	fragmentaryczny
7	?	8-9	ok. 128	kompletny
8	?	2-3	ok. 94	fragmentaryczny
9	?	4-5	ok. 109	fragmentaryczny
10	?	7	-	kompletny
11	?	12-13	-	kompletny
12	K	Maturus: 35-50	156	fragmentaryczny
13	M	40-45	ok. 168	fragmentaryczny
14	?	2	ok. 88	fragmentaryczny
14a	?	3	ok. 90	fragmentaryczny
15	?	6 miesięcy	-	fragmentaryczny
16	?	6-7	ok. 118	fragmentaryczny
17	K	20-25	157	prawie kompletny
18	?	4-5	-	fragmentaryczny
19	?	16-18 miesięcy	-	fragmentaryczny
20	M	ok. 40-45	ok. 175	fragmentaryczny
20a	?	ok. 1	-	fragmentaryczny
21	M	ok. 50-55	ok. 171	prawie kompletny
24	K	30-35	-	prawie kompletny
25	M	ok. 40-45	169	kompletny
26	?	8-9	ok. 130	fragmentaryczny
27	?	ok. 1,5	-	fragmentaryczny
28	?	Infans I	-	fragmentaryczny
29	K	45-55	158	fragmentaryczny
30	?	6-7	ok. 120	prawie kompletny
31	?	5-6	ok. 115	fragmentaryczny
32	?	3-4	-	prawie kompletny
34	?	6	-	fragmentaryczny
35	M	50-60	ok. 165	kompletny
37	?	7-9	ok. 120	fragmentaryczny
38	K	ok. 40-45	ok. 158	prawie kompletny
40	?	ok. 3-4	ok. 111	fragmentaryczny
41	K	ok. 30-35	ok. 151-152	prawie kompletny
41a	?	7-8	-	fragmentaryczny
47	?	ok. 5	-	fragmentaryczny

BEATA BOROWSKA-STRUGIŃSKA, GRZEGORZ MAZUR

SKELETAL BURIALS FROM A MODERN CEMETERY IN NIEDZIAŁOWICE, CHEŁM DISTRICT, SITE 1

SUMMARY

Bone remains of 41 individuals were examined. In the majority these were children skeletons (almost 66%). Adult women constituted more than 19% and adult men nearly 15% of the whole population.

The most numerous category of adults was composed by medium-tall individuals. Almost a half of the dead revealed pathological changes (degenerative, post-inflammatory ail-

ments) and connected with illnesses of mastication apparatus and changes caused by a shortage of nutritive substances among others iron compounds and vitamin.

Attained results don't differ from data concerned other populations from the same historical period (the 18th – the half of the 19th century).

Dr Beata Borowska-Strugińska
Mgr Grzegorz Mazur
Katedra Antropologii UE
Ul. Banacha 12, m. 16
90-237 Łódź